

ВЛАДА НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА
МИНИСТЕРСТВО ЗА ЖИВОТНА
СРЕДИНА И ПРОСТОРНО ПЛАНИРАЊЕ

ТРЕТ НАЦИОНАЛЕН ПЛАН ЗА КЛИМАТСКИ ПРОМЕНИ

ТУРИЗМОТ И КЛИМАТСКИТЕ ПРОМЕНИ

ОЦЕНА НА РАНЛИВОСТ И ПРЕПОРАКИ ЗА АДАПТАЦИЈА

Текстот е извадок од „ТРЕТ национален план за климатски промени“:

CIP - Каталогизација во публикација

Национална и универзитетска библиотека „Св. Климент Охридски“, Скопје
551.583(497.7)

ТРЕТ национален план за климатски промени / [Павлина Здравева,
раководител на проектот]. - Скопје : Министерство за животна средина
и просторно планирање, 2014. - 275 стр. : илустр. ; 29 см

Фусноти кон текстот

ISBN 978-9989-110-88-7

1. Здравева, Павлина [раководител на проект]

а) Климатски промени - Македонија

COBISS.MK-ID 95362826

ТУРИЗМОТ И КЛИМАТСКИТЕ ПРОМЕНИ

Оваа публикација ги резимира главните наоди од оценката на ранливоста на туризмот во Република Македонија од климатските промени и можните мерки и стратегии за адаптација.

Оценката е дел од Третиот национален план за климатски промени доставен до Конвенцијата на ОН за климатски промени (УНФЦЦЦ) подготвен од Министерството за животна средина и просторно планирање со поддршка од Програмата за развој на Обединетите Нации (УНДП) и Глобалниот Фонд за животна средина (ГЕФ).

Извештајот во целост може да се превземе од:

www.klimatskipromeni.mk

Автор:

Проф д-р Питер М. Брнс

Адаптација:

Метју Џонс

Фотографии:

Љубомир Стефанов

Сегашна состојба во секторот туризам

Со своите преубави планини и котлини, преполни со бистри езера, со своите големи шуми и недопрени природни предели, со брановидните лозја и традиционалните земјоделски предели, како и со многу фасцинантни споменици кои се дел од нејзиното богато културното наследство, Република Македонија нуди цело богатство од знаменитости за туристите и за сите кои ќе ја посетат.

Овие природни и културни знаменитости нудат можности за различни активности, како што се:

- зимски авантуристички спортови и скијање
- летно планинарење
- вински туризам, со вински тури и дегустација на вино
- езерски туризам, со можности за пливање, возење чамец или сончање
- рурални тури низ села во кои се применуваат традиционални земјоделски и сточарски практики, ракотворби и угостителство
- тури за разглед на археолошките локалитети, манастирите и црквите
- посети на музеи, уметнички настани и фестивали
- објекти за конференции и релаксирање на атрактивни локации

И покрај овие природни и културни добра, туризмот сè до неодамна немал многу големо значење за економијата и како дејност не бил многу присутен во националните планови. Аналитичарите се согласуваат дека Република Македонија сè уште не го гледа својот вистински потенцијал и богатство со туристички ресурси кои многу малку се користат во споредба со другите земји во регионот. Иако во последната верзија на Стратегијата за развој на туризмот од 2009 до 2013 година усвоена од Владата, туризмот има висок приоритет, сепак, секторот туризам во Република Македонија, според светските стандарди е неконкурентен.

Во некоја мера, ова занемарување на туризмот во националните стратегии и планови се должи на сложени меѓусебни односи и зависноста на туризмот од другите сектори и ресурси. Поради оваа комплексност тешко може да се изработи и спроведе кохерентен и систематски пристап за одржлив развој во секторот туризам - пристап кој ги зема предвид и се адаптира кон потенцијалните влијанија на климатските промени и на краток и на долг рок.

Развој на одржлив туризам и предизвикот на климатските промени

Секоја добра стратегија за развој на секторот туризам мора да се адаптира кон промените во светските трендови, на промените во желбите на туристите и на промените во глобалните ресурси и економија. Во 21 век туризмот се менува, се напушта традиционалниот масовен туризам и сè повеќе се применуваат специјализирани алтернативни форми на летување, како на пример еколошкиот туризам. Насекаде во светот, стратегиите за туризмот постојано се менуваат со цел да се приспособат на овие промени во трендовите.

Сепак, се до неодамна, глобалните и националните стратегии за туризмот не го земаа предвид можеби најважниот фактор за развојот на овој сектор - а тоа се промените во животна средина и во климата.

Климата е одлучувачки фактор за многу туристи, кога избираат дестинација за одмор. Голем дел од туристичките активности во една земја зависат од стабилноста на климата. Во Република Македонија, намалените врнежи на снег на пример, можат негативно да влијаат врз зимските туристички капацитети, особено врз тие на пониска надморска висина како што се Маврово и Крушево. Од друга страна пак, поради повисоките температури во лето, најголемиот дел од странските туристи нема да се одлучат за активности на отворено. А како последица на климатските промени, традиционалните предели во Република Македонија, како и познатите лозја можат да претрпат значителни промени. Почестите екстремни временски настани дополнително ќе го оштетат изгледот на овие знаменитости и ќе ја влошат состојбата на многу споменици на културата во земјата, кои биле изградени во многу различни климатски услови.

И покрај неоспорната врска помеѓу стабилноста на климата и развојот на туризмот, сè уште постои неусогласеност во научната литература за тоа какви ќе бидат последиците од климатските промени врз секторот туризам. Експертите сметаат дека истражувањата на мерките за адаптација во секторот туризам се околу пет години зад таквите истражувања во другите сектори од економијата. Сепак, оваа ситуација брзо се менува особено откако туризмот како сектор беше вклучен во Четвртиот извештај на Меѓународниот панел за климатски промени, а таквата практика продолжи и во следниот, Петти извештај на IPCC.

За прв пат секторот туризам е вклучен и во Третиот национален план за климатски промени. Во планот се наведени наоди и препораки од првото истражување направено во Република Македонија чија цел е да се оцени ранливоста на секторот туризам од климатските промени и можните мерки за адаптација.

Трет национален извештај за климатски промени: Оцена на ранливоста на секторот туризам од климатските промени и План за адаптација

Третиот национален план започнува со истражување на сегашната состојба во секторот туризам во Република Македонија и како главни пречки за развој на туризмот до неговиот целосен потенцијал ги идентификува следните фактори:

- **Нееднаква просторна распределба**, бидејќи домашните и странските туристи главно се фокусираат на Југозападниот регион и главниот град, додека во Северо-источниот регион доаѓаат само 1% од домашните и странските туристи.
- **Недоволно научно истражување** на туризмот, особено во однос на конкретни туристички капацитети.
- **Недоволна поддршка од институциите** за развој на туризмот.
- **Недоволно одржување и мониторинг** на многу природни и културни атракции
- **Несоодветни ознаки и толкувања за туристите**
- **Несоодветни стандарди во многу хотели надвор од Скопје**

Покрај овие пречки, тука се и релативно високите цени на авионскиот превоз до Охрид или Скопје.

Поради сите овие фактори заедно, Република Македонија е на 99 место (од 140 земји) според приоритетот на патувањата и туризмот.

Придонесот на туризмот за развојот на економијата

Во Извештајот од 2013 година, се истакнува се поголемото учество на туризмот во развојот на економијата во Република Македонија и се нагласува претприемачкиот потенцијал на овој сектор за нови вработувања во регионите кои во моментов немаат доволно економски ресурси. Со зајакнување на конкурентноста на туризмот, како и неговиот капацитет за адаптација на климатските промени со одржлив раст, ќе се забележат подобрувања во деловната клима, во човечкиот капитал како и во развојот на руралните средини.

Тешко е да се пресмета колку сега туризмот придонесува за економијата, бидејќи нема доволно податоци. Статистички податоци за овој сектор главно се податоци од хотелските и угостителските објекти, а податоците кои ги имаат институциите не се поделени по различни дејности, како што се превозот и останатите услуги во синџирот на снабдување.

Поради ова при подготовката на Третиот национален план за климатски промени се користеа податоците од студија издадена во 2012 година од Светскиот совет за патување и туризам (WTTC). Во неа се оценува дека директниот придонес на туризмот е 6,3 милијарди денари, или 1,3 проценти од вкупниот БДП. Студијата понатаму предвидува дека овој директен придонес ќе се зголеми на 4,2% од БДП до 2013 година, со што ќе се отворат 8000 нови работни места, односно 1,2% од работоспособното население ќе биде вработено во туризмот.

Покрај директниот придонес на туризмот – преку сместување и превоз, како и услуги поврзани со малопродажба, спорт и рекреација - студијата на WTTC исто така го оценува и индиректниот придонес на овој сектор од инвестициите за патување и туризам и генералното влијание поради набавките од добавувачите, како и владината поддршка на овој сектор. Вкупниот износ на овој индиректен придонес е 4,9 проценти од БДП, и се предвидува тој да се зголеми на 5,2 % во 2013 година и да овозможи отворање на 28 500 нови работни места, што ќе значи вработување на 4,4% од работоспособното население.

Извештајот исто така содржи определени статистички податоци кои се објавени од Светскиот економски форум (WEF) за туризмот во 2011 година, како на пример дека Република Македонија ја посетиле вкупно 327 500 туристи, поради што е остварен приход од 239,5 милиони долари. Извештајот покажува дека овие бројки експоненцијално се зголемуваат, иако сепак, бројот на туристи се зголемува побрзо од приходите, што покажува дека е потребно подобро управување со инвестициите во туризмот.

Во Третиот национален план особено се нагласува потенцијалот на домашниот туризам кој може да придонесе за порамномерен развој на различните региони, со што приходите и економските активности би биле распределени во сите делови на земјата. Туризмот особено одговара за ваков развој, имајќи предвид дека можат да се искористат природните и културните ресурси кои се далеку од градските центри, како и од туристичките центри кои веќе се познати. Сепак, во моментов, туризмот главно е концентриран во главниот град и во југозападниот дел од земјата, околу Охридското езеро.

Во Третиот национален план заклучокот е дека со подброто планирање и управување во туризмот Република Македонија може да се справи со предизвикот идентификуван во еден неодамнешен извештај од Светската банка, а тоа е предизвикот „да се постават темели за силен и одржлив раст преку креирање на поразновидна, конкурентна, социјално инклузивна и еколошки оддржлива економија“.

Најновите мерки на Владата за зајакнување на секторот туризам

Најновата Програма за развој на туризмот усвоена од Владата, обезбедува ресурси за следните главни мерки чија цел е зајакнување на секторот туризам:

- Собирање детални статистички податоци со цел да се креираат сателитски сметки за туризмот, во соработка со Народната банка на РМ, Министерството за внатрешни работи и Државниот завод за статистика.
- Прегледување на туристичките капацитети со цел да се класифицира туристичкиот систем.
- Развивање на платформа за „доживотно учење“ со цел да се подобри професионалните компетенции и капацитетот на вработените и на другите засегнатите страни во секторот туризам.
- Подобрување на информативните ознаки за значајните културни, историски и природни знаменитости, во соработка со Министерството за внатрешни работи и Министерството за транспорт и врски.

Покрај ова, во последната ревизија на Националната стратегија за развој на туризмот од 2011 година, се предлага спроведување на неколку пилот студии за промовирање на рамномерен развој на туризмот, со цел да се распределат економските придобивки од туризмот и во регионите кои се помалку развиени. Целта е да се постигне порамномерна просторна распределба во согласност со Просторниот план на Владата за 2004–2020, кој содржи цели за заштита и унапредување на природното и културното наследство на земјата преку утврдување на просторни зони, дефинирање на капацитетите, вршење на мониторинг и контроли, како и проширување на заштитени подрачја.

Овие активности покажуваат дека Владата согледува дека туризмот е важен сектор за општествениот и економски развој на Република Македонија. Сепак, сите овие мерки ќе мора да ги земат предвид и климатските промени.

„Климата ја наметнува потребата за усвојување на еколошки иновативни пристапи за поддршка на економскиот развој“.

Ѓорѓе Иванов,
Претседател на Република Македонија

Основни социо-економски сценарија за развој на туризмот

Во Извештајот претставени се две основни сценарија за развој на туризмот во услови кога ништо не би се менувало, односно сите активности би продолжиле како и до сега. Покрај употребата на демографски податоци и проекции од Светската банка, овие сценарија ги зедоа предвид и трите главни фактори кои влијаат врз развојот на туризмот и чувствителноста на овој сектор на климатските промени:

- Економската стабилност на земјата и соработката со соседните земји
- Постојано ниво на задоволство на туристите со туристичките производи и услуги, како и стабилните временски услуги при интернационализација на пазарот
- Техничка способност на институциите и капацитет на власта за управување со промените во туристичките производи и услуги во согласност со промените кои ги носат климатските промени.

Социо-економско сценарио 1 - стабилен и одржлив раст

Првото основно сценарио претпоставува одржлив раст на секторот туризам, со особен акцент на руралниот туризам, во согласност со плановите на Владата за зголемување на отпорноста.

Со стабилен годишен раст на населението од 0,5%, и заштита на природните и културните ресурси, поголема информираност за рекреативната вредност на природните локалитети, учество на граѓанското општество во заштитата на овие ресурси, како и со раст на БДП што би го зголемило животниот стандард во согласност со економскиот успех во Европа, социо-економскиот придонес на секторот туризам ќе продолжи да расте. Во ова сценарио, традиционалниот туризам, кој зависи од природата ќе се развива и ќе се адаптира на потребата за поголема диференцијација на производите и услугите, создавајќи можности за алтернативни вработувања, особено во руралните средини, со што се помага стабилизацијата на внатрешната миграција и се поттикнува локален одржлив економски развој. Според ова сценарио вкупниот развој на туризмот зависи од здрава економија во Европа.

Социо-економско сценарио 2 - брз и неодржлив раст

Второто социо-економско основно сценарио претпоставува побрз раст на БДП, како резултат на потесната интеграција на Република Македонија во Европа, и ќе има побрз раст на населението, повисок животен стандард и поголема урбанизација. Доколку нема свест за вредноста на природните убавини и рекреативни ресурси, во ова сценарио се предвидува умерен, но неодржлив раст во туризмот, кој ќе има форма на масовен туризам со кој значително се оптоваруваат еколошките ресурси, а туристичките активности во природата нема да се развиени поради тоа што заштитата на природните ресурси нема да биде приоритет.

Во Извештајот се наведуваат опасностите од ова сценарио, бидејќи голем дел од Медитеранскиот брег трпи последици од деградација на животната средина токму како резултат на масовниот туризам кој не бил соодветно планиран. Таквото сценарио, се заклучува во Третиот национален план, неизбежно ќе доведе до намалување на квалитетот на туристичките производи и услуги кои се нудат.

Климатски сценарија и растот на туризмот

Светската туристичка организација на ООН, водечката меѓународна организација за промовирање на одржлив туризам кој е основа за инклузивен економски раст, постојано ја нагласува чувствителноста на овој сектор од климатските промени. Во Извештајот објавен од оваа организација во 2007 година, се истакнува дека туристичката понуда која се заснова на активности на отворено е особено подложна на промените во климата, па дури и некои рекреативни активности ќе станат помалку атрактивни или дури и неспроведливи. Активностите како нуркање и скијање на пример, ќе станат помалку атрактивни токму поради факторите кои ќе влијаат врз природната средина и климата.

Извештајот од 2013 година истакнува дека подолгите лета имаат и позитивни страни, бидејќи ќе траат од март до ноември, што значи дека во овој период ќе може да се спроведуваат активности на отворено. Сепак, негативната страна на ова е што температурите во средината на летото може толку многу да се зголемат, што на туристите нема да им биде пријатно. Пократките зимски сезони, може да имаат погубен ефект врз сезоната на скијање во Република Македонија, особено во скијачките капацитети на пониски места.

Во Извештајот од 2013 година беа разработени две климатски сценарија:

- Климатско сценарио 1: *Сценарио SRES-A1B „Сценарио без промену“ (познато од 3 и 4 Извештај на IPCC)*
- Климатско сценарио 2: *Сценарио E1 со „стабилизација“ врз основа на „агресивни мерки за ублажување на последиците од климатските промену“*

Во основа, првото сценарио ги предвидува последиците на проектираните климатските промени врз туризмот, во случај кога ништо не би се променило, додека во второто сценарио се оценуваат ефектите врз туризмот доколку не се преземат превентивни мерки за да се ублажат последиците од климатските промени.

И двете сценарија, ги земаат проекциите за климата дадени во неколку сценарија за емисии за Европа, кои беа изработени од Проектот за Климатски трошоци FP7 финансиран од ЕУ, кои предвидуваат раст на летните температури во јужна Европа од 2 до 3 степени Целзиусови до 2071–2100 година, и исто така предвидуваат дека во текот на целата година климата ќе биде посува и ќе има значително намалување на врнежите во лето.

Од овие причини, и во двете сценарија, повисоките температури и послабите врнежи ќе влијаат врз туризмот - особено врз руралниот и езерскиот туризам - бидејќи овие фактори влијаат која локација ќе ја изберат туристите. Покрај ова сите овие фактори се тесно поврзани меѓу себе: потоплите зими, на пример, можат да предизвикаат производство на вештачки снег, поради што ќе се користат поголеми количества вода. Имајќи ги предвид ваквите импликации, Извештајот нагласува дека е потребно Управата за хидрометеоролошки работи да обезбедува поквалитетни податоци за климата и импликациите од климата врз конкретни туристички капацитети.

И двете климатски сценарија го оценуваат влијанието на климатските промени во согласност со петте главни видови туризам: езерски, вински, културен, рурален и планински туризам.

КЛИМАТСКО СЦЕНАРИО 1 – ‘ПРОДОЛЖУВАЊЕ СО ВООБИЧАЕНИТЕ ПРАКТИКИ’

Езерскиот туризам во Климатското сценарио 1

Без усвојување на мерки за адаптација и ублажување на последиците од климатските промени, климатските промени многу веројатно ќе имаат бројни штетни последици врз чувствителните екосистеми во езерата од кои зависи туристичката понуда. Промените во слатководните езера, како што се Преспанското и Охридското, може да доведат до заматување на водата, поголема присутност на алги и подводни триви. Летните температури може да се зголемат и веќе да не се пријатни за надворешни активности покрај езерото. Намалените врнежи, на долг рок може да го загрозат и постоењето на езерата. Заболувањата кои ги пренесуваат вектори може да зачестат под влијание на климатските промени, што ќе го зголеми ризикот за туристите.

Винскиот туризам во Климатското сценарио 1

Постојаниот развој на винскиот туризам преку промоција на лозјата и винариите како туристички знаменитости е можно само доколку временските услови дозволуваат пријатни посети и самото вино има соодветен меѓународен квалитет за да привлекува посети и такви екскурзии. Сепак, без адаптација и ублажување на климатските промени, како што се промените во наводнувањето, користењето на УВ мрежи и придвижување на лозјата кон повисоки предели, винскиот сектор во земјата може да претрпи намалени приноси од ова култура.

КЛИМАТСКО СЦЕНАРИО 2 – ‘СТАБИЛИЗАЦИЈА’

Езерскиот туризам во Климатското сценарио 2

Според ова сценарио за стабилизација, главниот ризик за езерскиот туризам нема да се јави од причини поврзани со климата, туку од прекумерен развој на брегот на езерото и несоодветна употреба на екосистемските услуги кои ги обезбедуваат природните средини во и околу езерата. Веројатно ќе бидат потребни некои помали промени во туристичката понуда, но може да има дури и потенцијални придобивки од подолгата туристичка сезона. Во ова сценарио, главниот предизвик би бил да се постигне порамномерна распределба на придобивките од зголемените туристички активности.

Сепак, треба да се има предвид дека ова сценарио зависи од заштитата на биолошката разновидност во и околу езерата. Постојните закани за биолошката разновидност зависат и од фактори кои не се поврзани со туризмот, како на пример истекувањето на пестициди и други хемикалии во езерата, што го забрзува растот на растенијата и го намалува кислородот за другите форми на живот.

Винскиот туризам во Климатското сценарио 2

Во ова сценарио, квалитетот на виното ќе остане ист или дури ќе се подобри под влијанието на климатските промени, и винскиот сектор нема да претрпи негативни влијанија.

<p>Културниот туризам во Климатското сценарио 1</p> <p>Почестите екстремни временски настани претставуваат значителна закана за недвижното културното наследство во земјата, како што се спомениците на културата и археолошките локалитети, бидејќи доколку не се преземат превентивни мерки градбите ќе се уништат и тие ќе станат се неатрактивни за туристите. Повисоките температури ќе влијаат и врз бројот на екскурзии на овие локалитети. Губењето на приходите од туризмот поради овие негативни фактори само ќе го влоши проблемот бидејќи овој приход во минатото се користеше за да се одржуваат и да се заштитат овие локалитети.</p> <p>Тешко е да се оцени влијанието на климатските промени врз останатите видови културното наследство како што се културните традиции, прославите, храната, и културните предели, но веројатно промените кај нив ќе предизвикаат промени во туризмот.</p>	<p>Културниот туризам во Климатското сценарио 2</p> <p>Климатските промени во ова сценарио главно нема да влијаат врз културниот туризам.</p>
<p>Руралниот туризам во Климатското сценарио 1</p> <p>Без дополнителни адаптации на климатските промени, со предвидената зачестеност на топлотните бранови, руралните предели веројатно ќе станат посуви и во нив почесто ќе се јавуваат шумски пожари, а температури ќе станат превисоки за активности на отворено. Покрај ова, климатските промени ќе предизвикаат промени во традиционалното производство на храна, со што ќе се намали атрактивноста на руралниот туризам. Покрај ова, под влијание на климатските промени може да се зголемат заболувањата кои ги пренесуваат вектори, со што ќе се зголеми ризикот за туристите.</p> <p>Владата смета дека е многу важно да се развива руралниот туризам, бидејќи тој ќе овозможи економски раст за многу предели надвор од вообичаените зони во Скопје и познатите туристички капацитети покрај езерата и на планините. Во согласност со овој приоритет, потребни се многу подетални истражувања и мониторинг за да се увидат ефектите врз руралниот туризам како и можните мерки за адаптација и ублажување на последиците од климатските промени.</p>	<p>Руралниот туризам во Климатското сценарио 2</p> <p>Потоплите лета и посувите зими негативно ќе влијаат врз изгледот на пределот дури и во ова сценарио за стабилизација со што ќе се намали естетската привлечност на некои рурални локации. Покрај ова, промените кај растенијата и животните, и заканата од инвазивните видови, можат да влијаат врз рамнотежата и сигурноста на многу екосистеми од кои зависи руралниот туризам.</p>
<p>Планинскиот туризам во Климатското сценарио 1</p> <p>Без мерки за адаптација и ублажување на последиците од климатските промени, планинскиот туризам веројатно значително ќе се намали, бидејќи туристичките активности кои зависат од снегот, како што се скијањето, сноубордот и други авантуристички спортови нема да бидат изводливи во туристичките капацитети кои се на пониските планини.</p> <p>Доколку се зголеми бројот на екстремни временски настани ова ќе ги изложи туристите и хотелите на ризик, бидејќи ќе се намали сезонската сигурност на некои капацитети и ќе се зголемат трошоците за осигурување.</p>	<p>Планинскиот туризам во Климатското сценарио 2</p> <p>Повеќето климатски модели за Југоисточна Европа предвидуваат потопли зими со помалку врнежи. Тие промени очигледно имаат многу негативни импликации за туристичките активности кои зависат од снегот, како што се скијањето и сноубордот.</p> <p>Сепак, истовремено, подолгите и потопли летни сезони можат исто така да создадат и можности за развој на авантуристички и планинарски активности без снег.</p>

Оцена на ранливоста

„Само по себе се подразбира дека економскиот сектор кој толку многу зависи од пријатното време и од природната средина е чувствителен и ранлив од влијанијата на климатските промени“.

(Извештај на SEEFCCA)

При оценување на ранливоста на секторот туризам во Република Македонија, многу е важно да се земат предвид наодите од последната Регионална оцена на климата. Објавена во 2012 година од Форумот на југоисточна Европа за адаптација кон климатските промени, во него се вели дека туризмот на Балканот - особено во помалите земји - ќе биде особено чувствителен на климатските промени.

Извештајот нагласува дека климатските промени различно ќе влијаат врз различни региони и луѓе, и ќе предизвикаат поизразени негативни ефекти во руралните предели. Ова е особено изразено во регионите каде сиромаштијата и постарото население ги менуваат начините на кое ја користат земјата во земјоделството кое е многу чувствително на промените во климата. Таков е случајот и во Република Македонија. Овие промени, засилени од климатските промени, може да ги намалат можностите на руралната економија за поддржување на руралните туристички претпријатија. Депопулацијата на руралните средини, покрај останатите работи, исто така ќе ја намали атрактивноста на руралните предели, бидејќи повеќето туристи сакаат да посетат живи, здрави и интересни рурални средини и предели.

Извештајот на SEEFCCA ја истакнува улогата која туризмот може да ја игра во Република Македонија, особено за диверзификација на изворите на приход во руралните предели. Со цел да се согледа потенцијалот на секторот туризам, потребно е да се направат поголеми инвестиции во соодветната инфраструктура односно да се инвестира во комуникации, објекти и знаменитости, како и во комунална инфраструктура, односно да постојат сигурни извори на вода и енергија и добри патишта.

Во Извештајот се истакнува важноста на екотуризмот за да се овозможи внимателен развојот на националните паркови и заштитените подрачја во овој регион. Таквиот развој ќе се постигне преку информирање на јавноста за вредноста на националните паркови и важноста на биолошката разновидност а истовремено ќе обезбеди приход за нивно одржување.

Оцена на влијанието

Официјалните планови и политики не ги земаат предвид промените кои ќе се случат во непосредна, блиска и не толку далечна иднина. Приватниот сектор и субјектите кои можат да инвестираат во туризмот, не само што ги игнорираат најновите промени туку и негираат дека климатските промени ќе влијаат врз нив.

Во Извештајот се идентификуваат значајни слабости во однос на подготвеноста на земјата за влијанијата на климатските промени врз секторот туризам. И покрај тоа што постои поволна средина за ублажување на климатските промени како и активна академска средина која е свесна дека е потребно да се подготви економијата и општеството за промените кои следат, во моментот потребата за адаптација во секторот туризам не е застапена во националните политики и планови, и сè уште се инвестира во скијачки капацитети на пониските планини, кои се изложени на ризик од последиците на климатските промени.

Во Извештајот се вели дека сите потсектори во туризмот во Република Македонија во некоја мера се изложени на на ризик, како што може да се види во следната табела:

Опасност Туристички кластери	Потопли зими	Потопли лета	Обилни врнежи и поплави	Промени во флората и фауната
Езерски туризам ***	<ul style="list-style-type: none"> • Продолжени сезони • Промени кај видовите што живеат во студени води 	<ul style="list-style-type: none"> • Изменети сезони • Цутење на алгите • Топлински стресови за туристи • Изменета езерска средина 	<ul style="list-style-type: none"> • Поплави • Заматување на водата • Трошоци за прекинување 	<ul style="list-style-type: none"> • Зголемен потенцијал за инсекти и преносници на зарази за попречување и предизвикување заболувања • Цутење на алгите
Вински туризам **	<ul style="list-style-type: none"> • Продолжени сезони • Ризик за квалитетот на виното (а со тоа и за туризмот) 	<ul style="list-style-type: none"> • Топлински стресови за туристите на надворешни локации • Изменет квалитет и нивоа на алкохол во виното, што е поврзано со мотивацијата на туристите 	<ul style="list-style-type: none"> • Турите стануваат неинтересни • Трошоци за прекинување на работата • Ризик за лозјата 	<ul style="list-style-type: none"> • Лозјата се изложени на поголем ризик од заболувања на растенијата кои ги пренесуваат преносници на болести
Културен туризам **	<ul style="list-style-type: none"> • Продолжени сезони 	<ul style="list-style-type: none"> • Топлински стресови за туристите на надворешни локации 	<ul style="list-style-type: none"> • Ризик за археолошките и отворените локалитети • Трошоци за прекинување на работата 	<ul style="list-style-type: none"> • Кога културата се среќава со земјоделството и традиционалните методи, постои ризик за побарувачката на туристички услуги кои се автентични
Градски туризам *	<ul style="list-style-type: none"> • Продолжени сезони 	<ul style="list-style-type: none"> • Зголемени трошоци за климатизирање • Топлински стресови за туристи 	<ul style="list-style-type: none"> • Трошоци за прекинување на работата 	
Рурален туризам **	<ul style="list-style-type: none"> • Продолжени сезони • Ризик за туризмот кој се заснова на биолошката разновидност 	<ul style="list-style-type: none"> • Намалена е естетиката на пределите • Ризик за туризмот кој се заснова на биолошката разновидност • Зголемен ризик за шумски пожари 	<ul style="list-style-type: none"> • Ризик за инфраструктурата за пристап и транспорт • Трошоци за прекинување на работата 	<ul style="list-style-type: none"> • Промени во спортскиот лов • Ризик за естетските традиции • Ризик за проектите и производите поврзани со еколошкиот туризам
Активности на планини и во природа ***	<ul style="list-style-type: none"> • Намалена снежна покривка • Зголемени трошоци за производство на снег • Продолжена сезона за авантуристички туризам кој не е на снег 	<ul style="list-style-type: none"> • продолжена меѓу- сезона за пешачење • Ризик јули и август да станат многу топли за авантуристички туризам 	<ul style="list-style-type: none"> • Трошоци за прекинување на работата • Ризик за туристите од лизгање на земјиштето и поплави 	<ul style="list-style-type: none"> • Промени во спортскиот лов • Ризик за туризмот кој се заснова на биолошката разновидност

*** висока чувствителност+ изложеност= многу веројатно е ранливо;

** Определена чувствителност+ определена изложеност= ранливо;

* ниска чувствителност+ ниска изложеност = низок ризик за ранливост

Студија на случај - зимски туризам

Во рамките на оцената на влијанијата на климатските промени врз секторот туризам, во Извештајот се спроведе студија на случај, односно анализа на зимскиот туризам во Република Македонија. Овој потсектор се анализираше со примена на научените лекции во други земји во Европа, каде овој потсектор остварува подобри економски резултати.

Се очекува зимскиот туризам да биде најчувствителен на климатските промени. Функционирањето на зимскиот туризам, во кој главна активност е скијањето, зависи од количината и сигурноста на снежната покривка, или од она што се нарекува „снежна безбедност“. Снежната безбедност, во случајот на Швајцарија се дефинира како “надморска висина на која помеѓу 16 декември и 15 април има доволно снег за скијање најмалку во период од 100 дена“. Се оценува дека зголемувањето од 2°C во средната температура до 2030 година, ќе ја промени висината во оваа дефиниција од 1200 m на 1500 m. Според една друга студија, поради зголемување на температурата за 1°C снежната линија ќе се помести за 150 метри повисоко.

Како што може да се види во табелата подолу, доколку се земат предвид податоците за климатските ризици / снежната безбедност во земјата, доколку средната температурата се зголеми за 2°C, најголем дел од овие капацитети ќе бидат изложени на ризик.

Скијачки капацитет	Надморска висина	Ризик од зголемување на средната температура за 2 ° C
Крушево	1240–1400	Висок ризик
Маврово / Заре Лазаревски	1255–1860	Висок ризик
Планина Кожуф	1550–2200	Среден ризик
Отешево	1400–1600	Среден до висок ризик
Пелистер	1429–2601	Среден до висок ризик
Пониква	1560	Среден ризик
Попова Шапка	1708–2510	Низок до среден ризик

Врз основа на претходните истражувања и анализи на зимскиот туризам, Извештајот идентификува три фактори кои ја ставаат под знак прашање исплатливоста на зимскиот туризам:

- Намалувањето на сигурноста на снегот поради промените во зимските врнежи и бројот на денови со слана годишно. Ова влијае врз бројот на денови со врнежи од снег, како и на количината и бројот на денови со снежна покривка.
- Топењето на постојано замрзнатите површини поради зголемување на средните температури и бројот на топли летни денови ќе ја намали безбедноста на инфраструктурата во овие зони и ќе го зголеми ризикот од лизгање на земјиштето и одрони.
- Екстремните настани, како што се топлотните бранови, сушите и поглавите, исто така можат да влијаат врз инфраструктурата.

Во Извештајот се заклучува дека овие три меѓусебно поврзани фактори негативно ќе влијаат врз основните социо-економски предуслови кои се потребни за стабилен зимски туризам, односно врз времето, природната средина и должината на скијачката сезона.

Потребни се дополнителни истражувања за моделирање на снегот и подготовка на сценарија. Тие треба да ги користат постоечките податоци и моделирања со цел да ги опфатат следните аспекти:

- Длабочината на снегот
- Трајност на снежната покривка
- Стапка на аблација (односно стапка на топење и испарување)
- Однос помеѓу врнежите од снег и врнежите од дожд
- Регионални карти и профили за длабочината на снегот специфични за определено туристичко место

Во Извештајот се препорачува овие детални и прецизни податоци кои ќе ја одразуваат состојбата во реално време и кои се потребни за таквите истражувања да се соберат со поставување на автоматски метеоролошки станици во важните туристички места.

Таквите истражувања ќе помогнат да се предвиди веројатната длабочина на снегот во определени денови и ќе овозможи точно пресметување на висината на снежната линија. Ова исто така ќе помогне да се утврди најдобрата локација за снежните топови во скијачките капацитети каде употребата на таквите топови е дел од стандардните работни процедури како и да се утврди влијанието на производството на вештачки снег врз животната средина. (Сепак, во Извештајот се истакнува дека производството на вештачкиот снег е бучен процес, кој бара дополнителна вода и енергија, а вештачкиот снег е покомпактен од природниот снег и поради тоа тој подолго се задржува на земјата, што може да влијае врз флората и фауната).

Во посебната студија на случај претставена во Извештајот се наведува дека е потребно да се истражи „перцепцијата на ризикот“ од климатските промени во потсекторот зимски туризам. Таквата перцепција на ризикот има многу важно влијание врз алокацијата на ресурси за спроведување на мерките за адаптација.

Извештајот наведува дека постои определено ниво на цинизам во врска со климатските промени кај некои влијателни претставници на секторот туризам - став кој има негативно влијание врз капацитетот за адаптација на секторот, врз климата за инвестирање, врз деловното планирање и врз активностите кои се потребни за да се подготвиме за иднината.

Во посебната студија на случај претставена во Извештајот се заклучува дека ранливоста на зимскиот туризам од климатските промени во некои случаи може да се намали преку замена на активностите на снег со летни активности во природа, како што се пешачење, планинарење и велосипедизам. Сепак, разновидноста на активностите е само една од многуте мерки за адаптација кои ќе треба да се преземат за да се ублажат негативните последици на климатските промени.

Мерки за адаптација

Во Третиот национален план идентификувани се бројни контрадикторности во однос на капацитетот за адаптација на секторот туризам во Република Македонија.

Иако некои владини институции се целосно запознаени и вклучени во активности поврзани со адаптација на климатските промени, секторот туризам не е многу присутен во овие активности. Република Македонија има академска заедница која е добро запозната со импликациите од климатските промени, но врската помеѓу туризмот и климатските промени до сега не е доволно истражена. Ова е можеби така бидејќи не постои интерес за емпириски истражувања на оваа тема.

Иако со сигурност може да кажеме дека постои научен капацитет за адаптација, се уште е присутен проблемот со запознаеноста, комуникацијата и делувањето. „Капацитетот за адаптација ќе се подобри кога засегнатите страни во секторот ќе станат свесни дека потребно е да се ублажат последиците од промените во климата“.

Општи препораки за мерките за адаптација

Пристапот за адаптација кон климатските промени прифатен од Владата на Република Македонија, е воведување на „мерки без жалење“ или „мерки за адаптација со мало жалење“.

Мерките или активностите кои не предизвикуваат жалење би биле оправдани во сите веројатни климатски сценарија, дури и ако нема промени во климата предизвикани од човекот. Мерките или активностите со мал степен на жалење се мерки или активности кои бараат умерени инвестиции чија цел е зголемување на капацитетот за справување со ризиците кои се јавуваат под влијание на климатските промени. На пример, поставување на одвод со поголем дијаметар за да се зафати предвиденото зголемување на врнежите претставува мерка со релативно низок трошок (мерка со ниско ниво на жалење) доколку се направи во моментот кога се гради/реновира одводот во споредба со трошокот кој ќе настане подоцна се прават измени.

Адаптацијата без жалење може исто така да подразбира мерки за ублажување на последиците од климатските промени, како на пример користење биогорива и други активности кои го намалуваат јаглеродниот отпечаток.

Во Третиот национален план се препорачува да се спроведат следните четири чекори за да се намалат емисиите на јаглерод. Овие мерки треба да ги спроведат сите туристички бизниси и институции како дел од генералната политика за ублажување на последиците од климатските промени. Тие се:

- Избегнување активности кои можат да се избегнат без да се предизвикаат значителни промени во туристичката понуда и квалитетот на услугите.
- Воведување енергетски ефикасни практики при конкретни активности (греење, перење и сл.).
- Замена на активностите кои предизвикуваат високи нивоа на емисии со активности кои имаат понизок јаглероден отпечаток.
- Неутрализирање на преостанатите емисии со цел да се постигне целосна јаглеродна неутралност (како и да ги поканат гостите да го направат истото, следејќи ги примерите од авионските превозници).

Чекорите кои се наведени погоре треба да станат дел од редовното работење на хотелите и туристичките капацитети и нивното спроведување треба внимателно да се следи. Во спроведувањето на овие активности треба да се вклучат и вработените и гостите.

Имајќи предвид дека врз туристичките активности влијаат и други надворешни фактори, мерките за адаптирање во овој сектор треба да се дел од сеопфатна стратегија за адаптација. Во Третиот национален план идентификувани се следните компоненти од таквата стратегија кои би можеле да имаат влијание врз туризмот:

- **Финансии и инвестирање:** потребно е многу подобро разбирање на ризикот од промените во климата за туризмот генерално во Југоисточна Европа и во Македонија. Ова не треба да претставува ризик ниту за домашните ниту за странските директни инвестиции во овој сектор, туку треба да помогне да се избегнат скапите грешки како на пример изградба на нови скијачки капацитети на локации за кои е познато дека нема да имаат сигурен снег.
- **Наука и комуникации:** во Република Македонија постои академска заедница, но како и во многу други земји, нема комуникација помеѓу научниците, законодавните органи и практичарите, а покрај ова нема и ентузијазам за согледување на туризмот како важен стратешки сектор.
- **Запознаеност и информираноста на јавноста, бизнисите и власта со климатските промени:** сите засегнати страни во секторот туризам мора најитно да се информираат за промените во климата.
- **Планови за управување со ризик:** колку што можеше да се утврди, во моментот не постои планирање на ризиците за секторот туризам, дури и во оние потсектори кои се најмногу изложени на ризик во блиска иднина.
- **Координација со другите процеси на планирање:** како и во многу други земји, туризмот во Република Македонија не е дел од генералното планирање во другите сектори. Ова е веројатно последица на нискиот придонес на туризмот во вкупниот БДП (помалку од 2%). Сепак, планирањето во туризмот треба да ги земе предвид пошироките мерки на Владата за заштита на животната средина, како и оние планови за ревитализација на културното наследство. Имајќи ја предвид ранливоста на овој сектор, потребно е тој да се интегрира во главните планови и да се управува со ризиците во туризмот.

За да се надминат постоечките пречки за адаптација, Владата треба да овозможи подобра координација и комуникација со научната заедница, да даде поддршка за дополнителните истражувања на туризмот и климатските промени како и да овозможи полесен пристап до податоците од кои можат да се оценат климатските ризици. Потребно е климатските ризици да се предвидат при менувањето на национални приоритети и Република Македонија треба да ја согледа потребата од развиен меѓународен туризам.

Конкретни мерки кои се препорачани во Третиот национален план за климатски промени

- Да се поттикнат општи и конкретни научни истражувања на туризмот, со цел да се обезбедат сигурни емпириски докази кои би послужиле за информирање на менаџерите и вработените во секторот туризам за климатските промени.
- Да се планира туризам за 21 век, со заштита на културните и природните ресурси, а не да се застапуваат застарени модели за масовен туризам од 20 век. Ова треба да се предвиди во националните политики, но истовремено треба да се внимава да се задржат и можностите за бизнис и профитабилност.
- За да бидат одржливи идните туристички капацитети и да се намалат трошоците за енергија, потребно е да се постават сончеви панели во објектите, механизми за размена на топлина и соодветна изолација. Имајќи предвид дека Петтиот извештај за оцена на IPCC предвидува зголемување на температурите во Југоисточна Европа, таквите мерки се итно потребни.
- Адаптацијата на секторот да се спроведе преку диверзификација на туристичката понуда. Климатските промени негативно ќе влијаат врз активностите врз кои влијае климата, како што се скијањето и посетите на археолошките локалитети. Поради ова, мерките за адаптација мора да предвидат воведување активности кои повеќе одговараат на новите временски прилики.
- Да се спроведе детална оцена на ризикот од природни катастрофи и опасностите за туристичките капацитети. Областите кои се оценети претходно, како лозарството и културното наследство, треба повторно да се оценат од гледна точка на нивната поврзаност со туризмот и климатските промени.
- Да се овозможи и гарантира одржлив развој во сите потсектори на туризмот. Сите инвестиции планирани во овој сектор треба да се направат во согласност со највисоките стандарди за одржливост со цел да се намалат емисиите и трошоците за енергија. Овој процес треба да продолжи и во другите дејности поврзани со туризмот, како што се снабдувањето со производи и услуги, управување со цврст отпад и слично.
- Да се мотивира приватниот сектор да ги поддржи мерките за адаптација, преку воведување на даночни олеснувања за спроведени мерки за адаптација. Треба да се организираат информативни настани и практични работилници за учесниците во туризмот со цел размена на искуства помеѓу големите и малите претпријатија (на пример големите меѓународни хотели да ги споделат искуствата со малите рурални објекти).

Препораки за понатамошни истражувања

Еден од главните наоди во Извештајот за туризмот и климатските промени од 2013 година, е дека учесниците во туристичките дејности во Република Македонија не се информирани за климатските промени и не се подготвуваат за последиците од климатските промени.

Поради ова потребно е да се спроведе основно истражување за да се утврдат ставовите и размислувањата за климатските промени кои во моментот доминираат во секој туристички потсектор. Наодите од таквото истражување ќе помогнат да се подготви програма за подобрување на капацитетот на засегнатите страни во туризмот, како и програма за информирање.

Потребно е да се соберат многу повеќе податоци за туризмот и климатските промени - особено податоци за конкретните туристички локалитети и метеоролошки податоци. Овие податоци ќе им помогнат на туристичките оператори да ги оценат ризиците и да ја планираат заштитата и адаптацијата на капацитетите. Се препорачува да се изработат следните студии:

- Студии за конкретните капацитети кои ќе дадат препораки за планирање и управување со ризиците.
- Студии за оцена на квалитетот на туристичката понуда како и оцена на ризиците и ранливоста на конкретните локации. Главните промени треба да се интегрираат во новата туристичка понуда.
- Да се оцени влијанието на туризмот врз локалните култури, население и работни места за да се овозможи постојан мониторинг на овие влијанија.
- Оценување на сегашната состојба / статус на традиционалните вештини и знаења кои придонесуваат за некои форми на културен туризам.
- Да се спроведат активности за намалување на употребата на енергија и енергетскиот ризик, особено во транспортот и сместувањето.

Во Третиот национален план се препорачуваат следните мерки за информирање на јавноста и привлекување внимание на адаптацијата на секторот туризам на климатските промени:

- Формирање на партнерства помеѓу владиниот и приватниот сектор за да се решат проблемите предизвикани од климата (на пример, заедничко финансирање на метеоролошки станици на определени локации).
- Меѓународни партнерства и менторски програми за подобрување на научниот капацитет за истражување на поврзаноста помеѓу климата и туризмот.
- Испраќање пораки до конкретна публика за да се гарантира информираност за климатските промени и за потребата за адаптација.
- Подобрување на информираноста на организациите претставници на граѓанското општество и јавноста за ризиците кои ги носат климатските промени за рекреативните активности со цел тие да се вклучат и да ја поддржат „зелената иднина“.
- Објавување на информациите во лесно достапни информативни средства, како на пример во брошура, билтен, краток преглед на некоја политика или краток филм.

Со цел да се подобрат капацитетите, во Извештајот се даваат следните препораки за обука:

- Да се организираат работилници за стручните лица за конкретни туристички локалитети за да се подобри информираноста и капацитетот
- Да се организира обука за конкретни климатски промени (на пример, како да се намали ризикот од екстремните временски настани).
- Обука за запознавање и информирање на засегнатите страни во секој сектор, со цел подобрување на капацитетот за адаптација на климатските промени.